

SPRAVODAJ

SPS pri SAV

Ročník II, 2003, č. 4

SPS pri SAV, Nám.J.Herdu 2, Trnava

Príhovor predsedu

Na Valnom zhromaždení Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri SAV, ktoré sa uskutočnilo v Trnave 3.5.2002 sa vo všeobecnej rozprave diskutovalo aj etických otázkach pedagógov ako vedecko-výskumných pracovníkov a o etických otázkach výkonu učiteľskej profesie. Závazok diskutovať o týchto otázkach obsahuje aj uznesenie VZ.

Materiál Prof.PhDr.Š.Sveca, CSc sme prediskutovali na špeciálnom pedagogickom seminári so študentmi 5. ročníka histórie a slovenského jazyka, ktorí sa na FF UCM v Trnave pripravujú pre svoju budúcu učiteľskú profesiu. Publikujeme niektoré myšlienky z ich seminárnych prác na danú tému.

Materiál je súčasťou príprav našej spoločnosti na druhé valné zhromaždenie, ktoré sa uskutoční spoločne s výročnou vedeckou konferenciou 6.-7.2.2004

Prof.L.Macháček, predseda SPS pri SAV

K etickému kódexu učiteľskej profesie

(Do diskusie)

Štefan Švec

Učiteľstvo je povolanie antropogickej povahy (gréč. *antropós* = ľudská bytosť + gréc. *agogé* - vediem niekoho, sprevádzam niektorých). Vedie, sprevádza a usmerňuje ľudských jednotlivcov a menšie či väčšie skupiny obyvateľov počas ich celoživotného učenia sa (anglický ekvivalent *lifelong*). Nielen v pedagogickom (detskom a dorasteneckom) a andragogickom (dospelom) veku, ale aj v seniorskom, geragogickom veku (Š. Švec: Didaktika I. Bratislava: Univerzity Komenského, 1988, s. 125-139). V duchu spoločenských ideálov rozvíja vzdelanosť a vychovanosť rozmanitých učiacich sa jednotlivcov i skupín pomocou cieľových programov nielen v takmer celej dĺžke životného cyklu (angl. *lifelong learning*). Teda učiteľstvo ako ľudom napomáhajúce profesia sa uplatňuje nielen v školskej sústave, ale v takmer celej šírke vzdelanostne-rozvojových činiteľov (angl. *lifewide learning*) - aj v osvetovej (vrátane vplyvnej massmediálnej) a zamestnávateľskej sústave vzdelávania, ba aj v špecifických útvaroch masových nevládných záujmových organizáciách (tamtiež, s. 118-125). Práca učiteľov sa spravidla spájala iba so žiackym či študentským učením. Ich výchovno-vzdelávacie a výchovno-výcvikové pôsobenie sa však dnes rozpisuje aj na kategórie občanov, pracovníkov, manželov, rodičov, ochrancov zdravia a prostredia,

spotrebiteľov, účastníkov záujmových kultúrnych a iných aktivít voľného času. Učiteľstvo naplňuje svoje vlastné poslanie aj v poradenskej nápomoci v rodinnej výchove a v sociálno-výchovnej starostlivosti v mimorodinných zariadeniach. Učiteľstvo v uvedených rozmeroch sociálneho časopriestoru ľudského života vedie ľudské bytosti všetkých populačných kategórií k zmysluplnej pripravenosti na ich zdravý, čestný a dôstojný život v každom veku a na každom mieste bytia.

Povolanie učiteľa má **humanizačnú misiu, ľud'otvorné poslanie**. Ľud'otvorné je preto, lebo prostredníctvom kultivačného vzdelávania a vychovávania sa ľudský tvor stáva spoločenskou osobnosťou. Toto stávanie sa prosociálnou individualitou - v rodinnom, školskom, pracovnom a komunitnom živote - sa deje **učením a učením sa byť**. To znamená učením (sa):

1. byť kultúrnym ochrancom zdravia a životného prostredia;
2. byť tvorivým školákom a celoživotným samoukom;
3. byť demokratickým občanom a čínorodým vlastencom;
4. byť vysokokvalifikovaným odborníkom-profesionálom, výkonným pracovníkom a zodpovedným zamestnancom;
5. byť chápaným manželom a kultivovaným rodičom, ako aj
6. byť rozvážnym domácim hospodárom, šetrným spotrebiteľom a starostlivým tvorcom domova;
7. byť racionálnym používateľom voľného času na uplatnenie vlastných potenciálov a záľub (napr. v záujmových kultúrnych združeniach); učiť sa byť [dobře vzdelaným] členom komunity znamená tiež učiť (sa) sebatvorne
8. byť sám sebou, ale nie sám pre seba (Švec, 1981-2002).

Tab. 1: Bytostné spôsobilosti ako účely výchovy (edukácie)

Učenie (sa) týmto formám ľudského bytia zodpovedá predstavám plnohodnotnej osobnosti a zmyslu vzdelania a vzdelávania (i vychovávania a vychovávania).

Učiteľské povolanie patrí do **kategórie ľud'om pomáhajúcich povolání**. Vyznačuje sa univerzálnymi a všadeprítomnými znakmi kultúry takých povolání, akou je kultúra profesie lekárov, ošetrovateliek, sociálnych pracovníkov, psychológov, kňazov, advokátov a pod. Patrí tiež do tzv. **povolání vyššej úrovne** - do profesií, ktoré sa od povolání nižšej úrovne (od "vokácií") odlišujú najmä **týmito charakteristikami**:

a) prepracovaný vedecko-teoretický fundament a značný fond tradíciou nahromadenej múdrosti profesie a praktických pracovných skúseností,

b) dlhodobá predprofesijná vzdelanostná príprava a atestačné pokračovacie vzdelávanie a sebavzdelávanie,

c) vlastná špecifická kultúra inštitucionalizovanej práce,

d) autonómnosť v kompetentnom pracovnom rozhodovaní a samoregulatívnosť v pracovnom konaní,

e) vysoká úroveň osobnej zodpovednosti za svoj výkon povolania a zamestnania,

f) vlastný kódex profesijnej etiky so záväznosťou príslušníka profesie voči vlastnej profesii, voči sebe samému v role profesionála a voči nositeľovi komplementárnej sociálnej roly, napr. učiteľa voči žiakovi, lekára voči pacientovi, kňaza voči veriacemu, právnikovi voči klientovi, žurnalistu voči recipientovi ap.,

g) vlastný všeobecne akceptovaný katalóg štandardných profesijných spôsobilostí poznávať, hodnotiť, konať a dorozumievať sa i porozumieť si,

h) vyššie spoločenské poslanie, vyššia spoločenská potreba a prestíž a priama väzba danej profesie na všeobecne zdieľanú spoločenskú hodnotu (zdravia, vzdelanosti, spravodlivosti, pokory ap.).

Povolania, ktoré nespĺňajú niektoré z týchto kritérií, sa v sociológii a sociálnej psychológii zaraďujú do **poloprofesií** (semiprofesií). V kontraste od **remesla**, v ktorom prevažujú rutinné a algoritimizovateľné manuálne operácie a postupy, profesia (spravidla tzv. slobodné povolanie) je povolanie s dominantnými kreatívnymi intelektovo-kognitívnymi a emočno-sociálnymi činnosťami a s nezávislými prosociálnymi postojmi.

Slovenská učiteľská obec potrebuje dôjsť prostredníctvom dôkladného sebarefektívneho pohľadu či skúmania k všeobecnému konsenzu o logicky usporiadanom katalógu profesionálnych spôsobilostí (kompetencií) pre novicov a skúsenejších členov (expertov). Preferentne na ňom potom možno budovať modely vzdelávania pre učiteľské povolanie.

Slovenská obec učiteľstva potrebuje tiež dôjsť k **všeobecnej zhode v zásadách profesijnej etiky** a k ich oficiálnej akceptácii.

Kvôli diskusii v oblasti etiky profesie učiteľstva predkladáme prípad etického kódexu **ako diskusný podnet** pre všeobecnú debatu. Jeho text bol voľne preložený z internetovej stránky celonárodnej edukačnej spoločnosti (www.nea.org) v krajine s funkčnou demokraciou a bol upravený a doplnený autorom príspevku. Voľný preklad textu predstavuje sústavu mravných zásad, ktoré prijalo Zhromaždenie reprezentantov Združenia národného školstva (National Education Association - NEA) v USA v r. 1975. Text **nemá vnucovať svoj obsah a formu**, ale predovšetkým, zdôrazňujeme, podnietiť diskusiu o tejto dôležitej charakteristike "vyššourovňových" povolanií. O tento profesiotvorný atribút sa nesporne usiluje aj slovenská obec pedagógov.

Etický kódex učiteľskej profesie

Predslov

Učiteľ, veriac v cennosť a dôstojnosť každej ľudskej bytosti, uznáva najvyššiu dôležitosť snahy o pravdu, úcty k excelentnosti a pestovania demokratických princípov. Podstatnou pre tieto výsostné ciele je ochrana slobody učiť sa a vyučovať a záruka rovnakej vzdelávacej príležitosti pre všetkých. Učiteľ prijíma zodpovednosť za stávanie sa a zotrvanie verným týmto najvyšším mravným štandardom.

Učiteľ si uvedomuje a prijíma veľkú osobnú zodpovednosť, ktorá je vlastná edukačnému procesu (vzdelávania, vychovávaní a vycvičovania). Požiadavka rešpektu a dôvery kolegov, žiakov či študentov, ich rodičov a iných členov miestnej komunity zaväzuje profesionálneho učiteľa k rozvinutiu a udržaniu čo najvyššej úrovne morálneho správania a počínania. Kódex etiky učiteľského povolania naznačuje túto aspiráciu všetkých učiteľov a poskytuje štandardy, ktorými sa má posudzovať ich mravné zmýšľanie, zdieľanie, hodnotenie a konanie.

Žiadne opatrenie na nápravu porušených zásad nemá byť vynutiteľné v akejkoľvek inej forme než tej, ktorá je špecificky určená Národnou učiteľskou asociáciou alebo jej filiálkami.

I. Záväznosť voči žiakovi či študentovi

Učiteľ sa usiluje pomôcť každému žiakovi či študentovi uplatniť vlastný potenciál ako platnému a cennému členovi spoločnosti. Učiteľ teda pôsobí v smere podnecovania ducha poznávania, osvojovania potrebných schopností a medziľudského porozumenia ako aj premysleného formulovania hodnotných životných cieľov.

Pri splnení tejto záväznosti voči žiakovi či študentovi učiteľ -

1. Nemá nerozumné obmedzovať žiaka či študenta od nezávislého učenia sa a samostatného štúdia.
2. Nemá svojvoľne odopierať žiakovi či študentovi vlastný prístup k rozmanitým hľadiskám a stanoviskám.
3. Nemá schválne potláčať alebo prekrúcať učivo, relevantné pre žiakov či študentov pokrok.
4. Nemá úmyselne zanedbávať ochranu žiaka či študenta pred škodlivými podmienkami jeho učenia sa alebo jeho zdravia a bezpečnosti.
5. Nemá zámerne navodiť u žiaka či študenta rozpaky či hanbu alebo vyvolať jeho pohrdanie, urážanie a zneváženie.
6. Nemá na základe rasy, farby pleti, pohlavia, vierovyznania, národnosti, politického presvedčenia, rodinného, sociálneho alebo kultúrneho zázemia, alebo sexuálnej orientácie neférov -
 - (a) vylúčiť akéhokoľvek žiaka či študenta z účasti na ktoromkoľvek programe činnosti,
 - (b) odopierať podporu, pomoc alebo iné dobrodenie akémukoľvek žiakovi či študentovi,
 - (c) zvýhodňovať akéhokoľvek žiaka či študenta.
7. Nemá využívať profesijné vzťahy so žiakom či študentom na súkromné účely.

8. Nemá odhaľovať a prezrádzať informácie o žiakovi či študentovi (ani informácie nechtiac získané od žiaka či študenta o jeho rodine), ktoré získal v priebehu profesijnej služby, pokiaľ to neslúži závažnému profesijnému účelu alebo to nevyžaduje legislatívny zákon.

II. Závaznosť voči profesii

Učiteľskému povolaniu verejnosť dala dôveru a zodpovednosť, ktorá požaduje najvyššie ideály profesijnej služby.

V presvedčení, že kvalita služieb učiteľského povolania priamo ovplyvňuje všetkých obyvateľov celej krajiny, učiteľ má vyvinúť úsilie o zvýšenie profesijných štandardov, podporovať klímu, ktorá posilňuje uplatňovanie profesionálneho úsudku, dosahovať podmienky, ktoré priťahujú osoby hodné dôvery k edukačným kariéram, a pomôcť v predchádzaní nenáležitého výkonu tohto povolania nekvalifikovanými osobami.

Pri plnení tejto záväznosti voči profesii učiteľ -

1. Nemá v žiadosti o odborné pracovné miesto úmyselne falšovať tvrdenie o osobnostnej a odbornej spôsobilosti alebo o vzdelanostných kvalifikáciách alebo zlyhať v prezradení závažného faktu, ktorý sa týka týchto záležitostí.

2. Nemá nesprávne interpretovať svoje vlastné vzdelanostné kvalifikácie.

3. Nemá napomáhať akémukoľvek vstupu do profesie osobe, známej alebo spoznanej ako nekvalifikovanej so zreteľom na mravný charakter, vzdelanosť alebo na inú relevantnú črtu osobnosti učiteľa.

4. Nemá vedome falšovať tvrdenie týkajúce sa vzdelanostných kvalifikácií určitého kandidáta na profesijnú pozíciu.

5. Nemá pomáhať nepedagógovi v nediplomovanej (necertifikovanej) praxi vzdelávania, vychovávaní a výcviku.

6. Nemá prezrádzať informácie o kolegoch získaných v priebehu profesijnej služby, pokiaľ to neslúži závažnému profesijnému účelu alebo to nevyžaduje legislatívny zákon.

7. Nemá vedome falšovať tvrdenia o kolegovi alebo trúsiť o ňom zlomyselné poznámky.

8. Nemá prijať akúkoľvek formu všimného, daru alebo priateľskej služby, ktorá by mohla poškodiť profesii alebo mať vplyv na odborné rozhodnutia alebo profesionálne konanie.

Staršia verzia tohto Kódexu bola publikovaná v r. 1968 (The NEA Journal [New York], roč.57, č.4; pozri E. A. GRIŠIN: *Profesionálno-etická príprava učiteľa v systave vysokoškolského pedagogického vzdelávania*. Bratislava: SPN, 1978, s. 47). Zahŕňala aj odborné požiadavky, ktoré sa v revidovanej verzii vynechali. Staršia verzia však nebola formulovaná len vo forme "zákazu" toho, čo učiteľ "nemá robiť" ako niečo pokladané za nemorálne. Nebola teda zostavená výlučne iba vo forme záporného slovesa "mať (povinnosť)" a "byť taký a taký", ale bola vyjadrená aj

v kladnej forme mravných požiadaviek kladených na učiteľa.

V predpokladanej domácej diskusii o etickom kódexe učiteľskej profesie (aj na porovnávacom podklade uvedeného prípadu národného kódexu) by sa mohli pojať aj **záväznosti učiteľa voči rodičom (III. kategória zásad)**:

V záujme utvárania a udržiavania korektných vzťahov školy s rodinou žiaka či študenta (a to aj pomaturitnej a vysokej školy - ako je to v niektorých krajinách) by učiteľ mal uplatňovať ústretovú rolu sprostredkovateľa a facilitátora týchto medziinštitucionálnych vzťahov. Preto učiteľ napr. -

1. Nemá byť neústretový v rozvoji spolupráce školy s rodinou.

2. Nemá prikrašľovať alebo prekrúcať rodičovi diagnostické informácie o učebnom výkone, správaní a osobnosti žiaka či študenta.

3. Nemá očakávať žiadnu formu odmeny od rodiča za individuálny prístup k žiakovi či študentovi, ani za mimoriadnu starostlivosť, zvlášť o talentovaného alebo o (zdravotne, telesne, duševne, kultúrne a sociálne) znevýhodneného žiaka či študenta.

4. Nemá zneužívať svoju profesijnú pozíciu vo vzťahu k rodine žiaka či študenta v svoj prospech alebo v mene školy.

5. Nemá rodiča zastrašovať alebo vydierať.

V situácii formujúcej sa politickej nezávislosti samosprávnych miest a dedín by azda bolo užitočné - ale diskutabilné - uvažovať aj o kódexovej kategórii **záväznosti učiteľa voči miestnej komunite (IV. kategória zásad)**. Tým by sa zvýznamnila vzájomná väzba školy, rodiny a (najmä vidieckej) obce. Zvýraznila by sa aplikácia idey školy otvorenej nielen žiakom a učiteľom i rodičom, ale aj školy otvorenej miestnej komunite. Takéto zásady by sa však mali formulovať takým spôsobom, aby sa neumožňovalo obmedzovaniu faktickej miery **autonómnosti učiteľského profesionála**.

Je otázkou konsenzu v profesijnej komunite, či sa zvýznamní aj ustanovenie o **záväznosti príslušníka profesie voči sebe samému ako sebarefektívnemu občanovi (V. kategória zásad)**. Na jednej strane, profesijná komunita by nemala uplatňovať "totalitný" morálny diktát svojmu členovi v jeho rodinno-súkromnom živote. No, na druhej strane, by mohla azda mať prípadný nárok - a to je záležitosť diskusného dohovoru v odbornej obci - na mravne korektné reprezentovanie svojho člena nielen v odbornopracovnom, ale aj v občiansko-verejnom živote. Je teda otáznne, či komunita profesionálov má vylúčiť svoj vplyv na výkon občianstva svojho reprezentanta.

V tejto súvislosti treba poznamenať, že na rozdiel od rozvitých demokracií sa v našej krajine potláčalo stávanie sa individualitou, no podporovalo sa nevyčnievanie z radu "v záujme (totality) štátu" alebo "v mene zákona". Tento fakt prioritizuje v našich

profesijných asociáciách spoločenskú potrebu pozdvihnúť sebedomie učiteľa i kandidáta učiteľstva v samej profesijnej socializácii. V štátnych režimoch sa nectili, ponížovali alebo dokonca zneužívali v mnohých prípadoch členovia učiteľskej obce. Profesijská asociácia má vyvíjať aj snahu o zlepšenie sociálneho statusu učiteľa a spoločenskej prestíže povolania učiteľa. Reprezentačný orgán asociácie by z tohto hľadiska mohol zväziť otázku presadzovanie svojho dôrazu (napr. aj zriadením etickej komisie) na zodpovednosť samého jednotlivca a zväziť, či učiteľ ako svojská ľudská individualita, ako ozajstná osobnosť napr. -

1. Nemá podľahnúť nedemokratickým a nehumanistickým ideológiám a skupinovým nátlakom proti uplatňovaniu všeludských hodnôt a ideálov.

2. Nemá vykonať rozhodnutie akejkoľvek nadriadenej osoby alebo organizácie, ktoré ho znižuje do roly sluhy, poškodzuje jeho povest' alebo ktoré naruša integritu jeho osobnosti. (Týka sa to aj protestu so znižovaním sociálneho postavenia učiteľstva a jeho spoločenskej prestíže. Týka sa to akiste aj neprijatia účasti, napr. u farára, lekára, učiteľa ap., na nemorálnej práci s príslušníkom organizácie, ktorá by plnila prípadnú funkciu bývalej ŠtB, alebo s príslušníkom tajnej, nelegálnej alebo nedôveryhodnej záujmovej skupiny, pokiaľ to preukazne neplynie zo všeobecnej povinnosti občana sociálno-demokratickej a prosociálno-humanizačnej republiky).

Aj v tejto citlivej osobnej oblasti sa žiada pokúsiť sa modelovať morálny koncept učiteľského profesionála na akceptovanom výkone povolani pomáhajúcich ľuďom, najmä na profesionalizme v duchovnom pastierstve a v lekárstve.

V diskusii o profesijnom morálnom kódexe by sa mohli riešiť odpovede napríklad na tieto **otázky**:

a) *Na ktorých zdrojoch poznania sa má zakladať etický kódex učiteľskej profesie (na profesijnej múdrosti, osobných skúsenostiach, zahraničných skúsenostiach, stanovisku inštitucionálnej či osobnej autority, filozofii hodnôt, poznatkoch vedy)?*

b) *Ako zakladali povolania pomáhajúce ľuďom svoj etický kódex? (pozri napr. platné kódexy lekárov na s. 185-221, poradcov na s. 223-235, psychológov na s. 245-256, ošetrovateliek na s. 257-266, sociálnych pracovníkov na s. 267-285, žurnalistov na s. 135-142 v zbierke Kódexov profesijnej zodpovednosti - *Codes of Professional Responsibility*, 2nd edition. Edited by Rena A. GORLIN. Washington, D. C.: The Bureau of National Affairs, Inc., 1990. 15+557 s. ISBN 0-87179-641-4.). V tejto otázke zakladania vlastného etického kódexu profesie treba oceniť úsilie slovenských liečebných pedagógov, ktorých reprezentanti v svojom kódexe navrhli tieto povinnosti: "1. rešpektovať a chrániť práva svojich klientov, dodržiavať všeobecne platné ľudské práva a práva dieťaťa, najmä právo na voľbu, informácie, dobrovoľnosť, úctu a ochranu osobných údajov; 2. vykonávať svoju činnosť a žiť v súlade s platnými zákonmi; 3. pri poskytovaní svojich*

služieb konať zodpovedne a v prospech klienta; 4. zvyšovať svoju odbornosť štúdiom, výcvikmi, výmenou informácií a interdisciplinárnou spoluprácou a 5. dodržiavať zásady psychohygieny" (HORŇÁKOVÁ, M.: *Profesiogram liečebného pedagóga*. [Letáčik] Bratislava : Katedra liečebnej pedagogiky Pedagogickej fakulty UK; Konferencia liečebných pedagógov, 2001, s. 6).

c) *Ktoré princípy profesijného kódexu sú svojou povahou európske a celosvetové - všeludské (v generalizáciách pluralitných filozofií morálky povolania)?*

d) *Aký kódex majú naši susedia a porovnateľné krajiny? (Bolo by napr. užitočné preložiť podstatné časti brožúry o návrhu požiadaviek "Pedagógusethika: Kódex és kommentár". Zost. Rószs HOFFMANN. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. 69 s. Pozri tiež práce Janusza HOMPLEWICZA, napr. Podpora a zavedenie pedagogickej etiky. In *Pedagogická revue*, roč. 53, 2001, č. 1, s. 1-10; jeho podnetnú monografiu o pedagogickej etike a zaujímavú knihu o "vzdelávacom práve").*

e) *Má sa morálny kódex profesie formulovať len v kladných, len záporných ("Čo nie je zakázané, je povolené" ?), alebo v kombinovaných formuláciách mravných požiadaviek kladených na každého člena profesijnej komunity?*

f) *Ktoré (iné) kategórie záväzností učiteľa by tento kódex mohol alebo mal pojať?*

g) *Ako vlastne štruktúrovať mravné zásady v tomto kódexe?*

h) *Aká je "únosná miera" mravných požiadaviek kladených na profesijnomorálnu spôsobilosť učiteľa (-začiatočníka alebo staršieho skúsenejšieho učiteľa)?*

ch) *Prečo ešte nevznikla "čisto domáca" oficiálna verzia návrhu etického kódexu učiteľskej profesie?*

Očakáva sa, že členovia učiteľskej obce sa zapoja do diskusie o tejto dôležitej charakteristike profesie a súčasťou procesu profesionalizácie k odbornickej práci a v odbornej práci. Možno sa nádejať, že reflexia vlastného poslania a povolania bude spieť k rozhodnutiu celonárodnej organizácie učiteľskej (a vôbec edukačnej) obce k vytvoreniu a prijatiu dajakého podobného kódexu.

Celonárodnú učiteľskú asociáciu by (mohlo iniciovať a) malo finančne podporiť Ministerstvo školstva SR, aby preukázalo, že túto asociáciu v rezorte školstva potrebuje aj ono. Najmä na zaangažovanie do **ozajstnej prestavby školstva. Bez učiteľa i rodiča ako aj predstaviteľa miestnej komunity žiadna pedagogická inovácia či dokonca reforma žiadnej školy neuspeje.**

Poznámka: *Autor ďakuje niektorým členom Redakčnej rady a Redakčného kruhu Pedagogickej revue, ako aj iným kolegom a priateľom za cenné povzbudenie a podnety k vypusteniu rukopisu do tlače na diskusiu o etickom kódexe profesie pedagógov- praktikov.*

K špecifickým otázkam etického kódexu pedagógov-teoretikov, pedagogikov (pedagogických vedcov, t. j. výskumných, vývojových a evaluačných pracovníkov v pedagogike) sa autor príspevku vyjadri neskôr.

Silné a slabé stránky slovenskej školy na ceste do rodiny krajín Európskej únie

Európa má v histórii i tradíciách jednotlivých štátov hlboko zakorenené potreby výchovy a vzdelávania. Veď výrazné základy vzdelanosti Európy boli položené už v starovekom Grécku a Ríme a boli postupne zdokonaľované až na mieru výraznej humanizácie a demokratizácie školy vedúcej k utváraniu svojbýtnej, samostatnej a sociálne identickej osobnosti. Tieto hodnoty výrazne dvíhajú kultúru a vzdelanosť Európy vpred a po prekonaní problémov a rozdielov oddeleného vývoja jednotlivých krajín sa tento kontinent dostane určite do čela svetového kultúrneho a vzdelanostného diania. Základy, tradície a možnosti k tomu má a je len potrebné ich k tomuto cieľu využívať a rozvíjať. Učiť sa z minulosti pre objektívne chápanie súčasnosti a reálne videnie budúcnosti.

K tomuto európskemu vzdelanostnému a kultúrnemu trendu patrí aj výchovno-vzdelávacia činnosť škôl v Slovenskej republike. Práve rozvoj výchovy a vzdelávania je permanentnou prioritou všetkých vládnych vyhlásení od roku 1990 vrátane vládneho vyhlásenia súčasnej vlády, ale dynamiku pokroku nevidieť. Slovenské školstvo ešte stále ani len nedosiahlo úroveň spreď roka 1989 a zdá sa, že ešte nejaký čas to bude trvať. Napriek stálemu zdôrazňovaniu, že Slovenská republika má štyri významné zdroje bohatstva – vodu, magnezit, drevo a vzdelaných ľudí. Prvým trom zdrojom sa pre nedostatok poznatkov nebudeme venovať, ale zdá sa, že ani tie nie sú využívané dostatočne práve tak ako aj vzdelanosť a potrebný rozvoj. V tomto smere sa nepozera dopredu, žije sa len súčasnosti v mylnom tvrdení, že ľudia je dosť a nie je možné ich využívať. Ale postupne sa ukáže skutočnosť chýbajúcich kvalifikovaných odborníkov, ktorých príprava je zanedbávaná. Vyslovujeme obavy, že časom začnú chýbať niektoré robotnicke povolania a kvalifikovanú prípravu odborníkov trhové hospodárstvo nevyrieši. Preň sú potrební dostatočne pripravení a kvalifikovaní ľudia a odborníci s užívateľsky chápanou a realizovanou demokraciou a humanizmom. Tu je potrebné vychádzať z reálneho pohľadu, že nemožno žiť len súčasnosti, ale predovšetkým jasne vidieť budúcnosť a cez vzdelanie jej pripravovať primerané podmienky.

Slovenská krajina patrí už dlhé storočia medzi krajiny významne prispievajúce do kultúry, vzdelanosti a hospodárstva Európy. Veď práve sv. Cyril a Metod, patróni Európy, na našom území začali rozvíjať a šíriť vzdelanosť, gramotnosť a kultúru. Na území Slovenska rástla a padala sláva a bohatstvo banských miest, Na našom území, v Bratislave bolo hlavné a korunovačné mesto uhorských kráľov (1563 – 1830), Slovensko patrí v Európe na tretie miesto v počte hradov a zámkov po Španielsku a Taliansku, pochádza odtiaľto veľa učencov a svetoznámych vedcov atď. Na tieto

hodnoty je potrebné nadväzovať v záujme udržania kroku s kultúrou, hospodárstvom a vzdelanosťou Európy ako celku. Stále ešte slovenské školstvo disponuje mnohými silnými stránkami, ktoré je potrebné ďalej rozvíjať.

Aké sú teda, v tejto súvislosti, silné a slabé stránky slovenského školstva ?

Medzi silné stránky školstva v Slovenskej republike zaraďujeme predovšetkým tradície, kvalitných a obetavých učiteľov, najmä z radov staršej a strednej generácie, ich pozitívny vzťah k žiakom a študentom, kvalitné metodické postupy a schopnosti prijímať a realizovať nové trendy v procese výchovy a vzdelávania a nemožno zabudnúť ani na kvalitnú prípravu učiteľov na všetkých fakultách, kde pripravujú budúcich kvalifikovaných odborníkov pre výchovno-vzdelávaciu prax základných a stredných škôl. K silným stránkam je potrebné priradiť aj alternatívnu výchovu a vzdelávania, schopnosť rešpektovania rozdielnych názorov a dynamiku presadzovania samostatnosti a dôstojnosti žiaka a študenta, občana štátu, ako budúcej samostatnej, zodpovednej a pre prácu kvalifikovanej osobnosti.

Ale tieto kvalitné a silné stránky slovenskej školy utlmujú jej slabé stránky, ktoré je potrebné odstraňovať výraznou dynamizáciou školského, ale aj spoločenského života v krajine, zvlášť vo vzťahu k spoločenskej i materiálnej autorite učiteľského povolania. Medzi slabé stránky zaraďujeme nasledovné oblasti slovenského školského systému.

1. Nesystémovosť a nenadväznosť rozvoja školstva – koľko koncepcií pre rozvoj školstva už bolo spracovaných a nerealizovaných len vďaka tomu, že striedajúce sa vládne garnitúry nedokázali nájsť klady v práci svojich predchodcov. A tak , len na papieri, ostali koncepcie ako Duch školy, Konštantín a zdá sa, že ani Milénium nemá na ružičkách ustlané. Verme, že nový školský zákon , ktorý je už veľmi potrebný, stanoví konkrétnu dynamiku vývoja jasne určenú zákonnou normou.

2. Školská sústava a spoločnosť na Slovensku sú príliš prepolitizované a ideologizované – sú vnášané pohľady a prístupy politických strán s nízkym rešpektovaním záujmov a potrieb žiakov a študentov. Je potrebné viac stavať na poznatkoch pedagogiky a psychológie v záujme rozvoja tvorivo-humanistickej výchovy v zmysle prístupov M. Zelinu prezentovaných v publikácii Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Mnohé sú uplatnené aj v projekte Milénium . Jednoducho povedané, do školy vniesť viac odborného pedagogicko-psychologického prístupu, humanity, vedy a čo najmenej politiky.

3. Nedostatočné finančné zabezpečenie školstva zo strany štátu napriek 42. článku Ústavy Slovenskej republiky, kde je v odseku 1 uvedené, že „ každý má právo na vzdelanie. Školská dochádzka je povinná. Jej dĺžku po vekovú hranicu ustanoví zákon.

A v odseku 2 je uvedené, že „Občania majú právo na bezplatné vzdelanie v základných školách a stredných školách, podľa schopnosti občana a možnosti spoločnosti aj na vysokých školách. Samozrejme, že ústava predpokladá kvalitné vzdelávanie a výchovu, ale aj napriek tomu je školstvo poddimenzované a keď niekde v spoločnosti chýba, tak sa uberie opäť škole, ušetrí sa na platoch učiteľov akoby sme v budúcnosti vzdelaných, vychovaných a rozhladených občanov nepotrebovali. Áno, šetriť a racionalizovať treba, ale nie na úkor kvality výchovy a vzdelávania, menej sa angažovať v tzv. humanitárnych akciách vojnových konfliktov, ktorým sa vyhýbajú aj ekonomicky, kultúrne a politicky vyspelejšie krajiny ako je Slovensko. Tieto krajiny sú výrazne humanisticke a demokraticky orientované a sledujú predovšetkým vlastný rozvoj s vedomím, že kvalitnú zahraničnú politiku môže robiť krajina len vtedy, keď je vnútorne konsolidovaná a stabilná.

4. Nedostatočný kontakt a väzba školy so širším prostredím – len veľmi ťažko sa škola stáva súčasťou spoločenského a kultúrneho prostredia obcí a miest. V určitej miere pretrváva jej chápanie ako konzervatívneho miesta a prostredia spojeného len s povinnosťami. Veríme, že školy pod komunálnou správou opäť získajú na dynamike života a stanú sa organickými súčasťami spoločensko-kultúrneho života obcí a mestských častí.

5. Pretrváva prevaha vzdelávania nad výchovú. V rámci tvorivo-humanistickej výchovy je potrebné vytvoriť výraznejší priestor pre výchovnú činnosť a v tomto zmysle realizovať aj kurikulárnu transformáciu.

6. Málo priestoru pre učiteľa ako kvalifikovaného odborníka. Neustále usmerňovanie, kontrolovanie a stresovanie učiteľov nie je potrebné. V tomto zmysle odporúčame väčší priestor a právomoc riaditeľom škôl z aspektu ich metodickéj pomoci.

7. Nekoordinovaný pedagogický výskum. Každá katedra pedagogiky skúma konkrétny problém, ale je potrebné urobiť určitý systém, ktorý bude posudzovať a problémy školstva riešiť komplexne. Vyrieši to konkrétna inštitúcia, alebo širšia úloha, to je otázka pre budúcnosť a na zamyslenie stojí problém bývalých štátnych úloh základného výskumu.

8. Feminizácia škôl – stály problém, ktorý je dlhodobo spojený s nedostatočným spoločenským a finančným hodnotením práce učiteľa. Keď si berieme vzory zo sveta, tak prečo nie z Japonska, kde je riaditeľ školy honorovaný ako špičkový manažér a učiteľ ako vysokokvalifikovaný odborník? A, určite takéto docenenie je potrebné aj voči všetkým učiteľkám.

9. Roztrieštenosť siete vysokých škôl – na Slovensku bude, aj s budúcou Univerzitou J. Sileyho v Komárne 25 vysokých škôl, čo v praxi znamená 1 vysokú školu na cca 220 tisíc obyvateľov. Pritom sú vysoké školy s problémami s odborným

zabezpečením vyučovania, finančným krytím potrieb školy, akreditáciou a i. Prečo teda nespájať sily v odbore a znižovať náklady na administratívne zabezpečenie väčších, či menších vysokých škôl?

10. Spoločenské postavenie učiteľov – tento problém sme už spomenuli, ale je potrebné ho dynamicky riešiť. Medzi silné stránky školstva sme zaradili obetavosť učiteľov najmä z radov staršej a strednej generácie. Mladá generácia učiteľov sa začína správne správať trhovo a preto je nízky prílev nových síl do školstva napriek tomu, že učiteľské fakulty ročne promujú stovky absolventov rozličných špecializácií, ktorí hľadajú uplatnenie v iných oblastiach ako je školstvo. Vieme prečo.

Problémy školstva sú organickou súčasťou rozvoja spoločnosti a skutočne perspektívne myslíaci a zodpovedný štátny orgán ho nemôže zanedbávať, lebo urobené chyby sa odrazia v kvalite spoločenských vzťahov, dynamike hospodárskeho rozvoja a kultúre spoločenského správania sa ľudí v budúcnosti. A už súčasnosť nám priznáva pravdu.

Ján Danek,

Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty UCM Trnava

MYŠLIENKY

ZO SEMINÁRNYCH PRÁC ŠTUDENTOV UČITELSKÉHO VZDELÁVANIA NA FF UCM V TRNAVE

Silná osobnosť

Učiteľ sa musí pri práci riadiť istými spoločenskými pravidlami. Musí byť predovšetkým silnou osobnosťou, ktorá sa dokáže vyrovnáť s osobnými problémami, aby ich neprenášal do svojho zamestnania.

Partner

Stretla som sa s učiteľmi, ktorí boli korektní, bezúhonní, snažili sa nám odovzdať čo najviac vedomostí, brali nás ako rovnocenných partnerov (na gymnázium), nikdy nás nepodceňovali, vyzdvihovali naše dobré výkony.

Tolerancia

V každej triede sú dobrí i horší žiaci, učiteľ by však mal ku každému pristupovať individuálne. Bol som svedkom, ako učelia zhadzovali môjho spolužiaka, ktorého učenie príliš nezaujímalo. Nebol hlúpy, len lenivý. Nie je správne, keď učiteľ znevažuje žiaka len preto, že o jeho predmet nemá záujem. Radšej by sa mal snažiť tento záujem u neho vzbudiť.

Ciele

Učiteľovým cieľom by malo byť: naučiť žiaka samostatnej práci, práci v skupine, kooperácii, zodpovednosti, zmyslu pre povinnosť.

Demokracia

Učiteľ občas „vybuchne“. Je však neprípustné, ak vedome poškodzuje psychiku žiaka, znevažuje jeho osobnosť a privádza ho do rozpakov, ktoré môžu mať najmä u citlivejšieho jedinca vážne dôsledky. Len

vtedy bude vážnym pedagógom, ak bude predmetom zdravého rešpektu, vyvolaným nie však psychickým napätím a atmosférou strachu v triede.

Spolupráca s rodičmi

Pri pedagogickom procese je dôležitý nielen pedagóg, ale aj rodič. Stáva sa, že to, čo učiteľ často s veľkou námahou vloží do svojho žiaka, nemyslím len odborné poznatky, ale aj správny pohľad na svet. To môže otec či matka zmariť jednou vetou. Učiteľ však vychováva prakticky stále.

Problém diskriminácie

V súčasnej situácii je v školstve a celkovo v spoločnosti prítomný problém diskriminácie. Rasizmus je krutou realitou. Učiteľ by mal umožniť každému žiakovi (v tomto príp. Rómom) plnohodnotne sa zapojiť do vyučovania, nechať im možnosť vyjadriť svoj názor, brať ich ako súčasť kolektívu.

Sloboda prejavu

Žiak by mal mať svoj vlastný názor a bez obáv ho prezentovať. Dôležité je, aby sa v školskej praxi uplatňovala sloboda a rôznorodosť názorov.

Individuálny prístup

Učiteľ by mal rešpektovať záujmy svojich žiakov. Mal by byť príkladom. Je podstatné, aby sa u žiaka rozvíjal jemu vlastný talent.

Odborník versus dobráčisko

Mňa osobne dokázalo sklamať, keď učiteľ s vysokou odbornou úrovňou sa preukazuje ako osobnosť s neprijateľnou spoločenskou a morálnou stránkou svojej osobnosti. Do rozpakov žiaka privedie aj učiteľ „dobrý“ alebo „oblúbený“, ktorý však nedokáže poskytnúť žiakom na vyučovacej hodine aspoň štandardnú úroveň vedomostí.

Trieda ako spovednica

Naša učiteľka fyziky nás na svojich hodinách poinformovala o všetkom, ale o fyzike najmenej. Za prvoradá považovala našu výchovu, rozhorčovala sa nad šokujúcim správaním adolescentov, pripomínala, že je nútená „hádzat“ perly sviniam“ za biedny učiteľský plat, rada komentovala najnovšiu politickú scénu a dopad jej aktivít na smrteľníkov. Tak sa stalo, že sme často neprebrali učivo naplánované v osnovách.

Tрнава 02.12.2003

Členovia SPS pri SAV v roku 2003 a do 1.12.2003

Anderková Aneta, Rimavská Sobota;
Bakošová Zlatica, Bratislava;
Baláž Ondrej, Bratislava;
Balogová Beáta, Prešov;
Baranová Magdaléna, Levice;
Bernát Libor, Nová Dubnica;
Brťková Milada, Bratislava;
Budinec Igor, Bratislava;
Bujnová Eleonóra, Nitra;
Cabanová Vlasta, Liptovské Sliacze;

Ciutti Jana, Bratislava;
Cintulová Kristína, Myjava;
Černotová Marta, Prešov;
Darák Milan, Lipany;
Dovšková Alena, Banská Bystrica;
Drenko Jozef, Lučenec;
Driensky Dušan, Bratislava;
Drmlíková Anna, Levice;
Ďurošová Eva, Banská Bystrica;
Ferencová Jana, Prešov,
Gavora Peter, Bratislava;
Gogová Alžbeta, Nitra;
Gregorová Zdenka; Levoča;
Hadyová Erika, Prešov;
Hlásna Slávka, Bratislava;
Holubová Blanka, Trnava
Horváthová Kinga, Dunajská Streda;
Hrmo Roman, Trnava;
Ivančíková Jana, Nitra;
Ján Danek, Bratislava;
Jana Ciutti, Bratislava;
Jozef Drenko, Lučenec;
Kasačová Bronislava, Banská Bystrica;
Kenický Richard, Košice
Kips Milan, Bratislava;
Kissová Silvia, Bratislava;
Klimentová Anna, Nitra;
Kmošena Miroslav, Liptovský Mikuláš;
Kóciová Ľudmila, Prešov;
Koldeová Lujza, Nitra;
Kominarec Igor, Ľubotice;
Kompánová Eva, Banská Bystrica;
Kosová Beáta, Banská Bystrica;
Kostelník Ján, Dunajská Lužná;
Kostrub Dušan, Bratislava;
Kovačíková Iveta, Prešov;
Krajčová Nadežda, Prešov;
Kratochvílová Emília, Bratislava;
Kročková Štefánia, Nitra;
Kundrátová Mariana, Dunajská Lužná;
Kurincová Viera, Nitra;
Liba Jozef, Prešov;
Lukáč Eduard, Prešov;
Luptáková Katarína, Hriňová;
Madziková Alena, Prešov;
Macháček Ladislav, Bratislava;
Manniová Jolana, Bratislava;
Marková Zuzana, Bratislava;
Michalička Vladimír, Bratislava;
Miklošová Helena, Prešov;
Mikulová Iveta, Levice;
Mojtová Kvetoslava, Nová Dubnica;
Moleková Ľudmila, Zvolen;
Mucha Martin, Bratislava;
Obdržálek Zdeněk, Bratislava;
Onderčová Viera, Sabinov;
Onderčová Viera, Sabinov;
Ondrejko Peter, Bratislava;
Pavličková Alexandra, Kežmarok;
Pavlov Ivan, Prešov;

Peter Seidler, Nitra;
 Petrasová Alica, Prešov;
 Petrufová Mária, Liptovský Mikuláš;
 Pillárová Zdenka, Liptovský Mikuláš;
 Porubská Gabriela, Nitra;
 Porubský Štefan, Hliník nad Hronom;
 Prieložná Jana, Žilina;
 Pšenák J., Bratislava;
 Račeková Katarína, Nitra;
 Sirotová Mariana, Trnava;
 Šišmiš Milan, Trenčín;
 Škvarková Antónia, Prešov;
 Šuťáková Valentína, Prešov;
 Švec Štefan, Bratislava;
 Tamašiová Jana, Považská Bystrica;
 Tamášová Viola, Bratislava;
 Tináková Katarína, Bratislava;
 Trnka Marián, Banská Bystrica;
 Trubíniová Valentína, Bratislava;
 Vaniš Ludvík, Bratislava;
 Vantuch Juraj, Bratislava;
 Vatolík Vojtech, Bratislava;
 Višňovský Ľudovít, Banská Bystrica;
 Vojtech Vatolík, Bratislava;
 Vopravil Ladislav, Liptovský Mikuláš;
 Wágnerová Oľga, Banská Bystrica;
 Zemančíková Vladimíra, Levice;
 Zuzana Marková, Bratislava,
 Žolnová Jarmila, Humenné;

**Slovenská pedagogická spoločnosť pri SAV
 a Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty
 Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave**

Vás pozývajú na vedeckú konferenciu
 s medzinárodnou účasťou na tému
**PEDAGOGICKÝ VÝSKUM NA
 SLOVENSKU V EURÓPSKOM
 KONTEXTE.**

Súčasťou konferencie je Valné zhromaždenie
 Slovenskej pedagogickej spoločnosti.
 Konferencia sa uskutoční v dňoch 6. – 7.
 februára 2004 v Trnave.

Program konferencie

Piatok 6. 2. 2004

8.00 – 9.00 prezentácia
 9.30 Otvorenie a príhovory hostí

10.00 – 13.00 Tri hlavné referáty s diskusiou
Prof. PhDr. Štefan Švec, CSc.
Pedagogika ako veda: teoretické reflexie
Doc. PhDr. Peter Gavora, CSc.
 Obraz pedagogického výskumu v SR z
 metodologického hľadiska
Doc. PaedDr. Ján Danek, CSc.
 Obsahovo-tematická profilácia súčasného
 pedagogického výskumu

14.00 – 15.30 obedňajšia prestávka
 16.00 – 18.00 práca v sekciách
 19.00 – 21.00 spoločenský večer
 spojený s diskusiou na tému vedecké časopisy
 a pedagogický výskum

Sobota 7. 2. 2004

9.00 – 12.00 Valné zhromaždenie Slovenskej
 pedagogickej spoločnosti pri SAV
 Odchod účastníkov
 Bližšie informácie o vedeckej konferencii a
 Valnom zhromaždení získate na adrese:
ladislav.machacek@ucm.sk
mariana.sirotova@ucm.sk

alebo na adrese:

Mgr. Mariana Sirotová
 Katedra pedagogiky FF UCM
 Nám. Herdu 2
 917 00 Trnava

UPOZORNENIE

**Radi medzi sebou vítame nových
 členov SPS.**

**Súčasne pripájame prosbu, aby
 riadni členovia uhradili svoje členské
 poplatky vo výške 100 Sk aj v roku 2003.**

**Členské poplatky možno zaplatiť
 prevodom zo svojho účtu alebo špeciálnou
 poštovou poukážkou typu A na účet**

**SPS pri SAV v SLSP a.s. Hlavná 28,
 91701 Trnava :**

0282520118/0900